

MUNI Law Working Paper Series
David Kosař & Radim Polčák, Co-Editors in Chief

MUNI Law Working Paper 2016.08

Adam Herma

PODJATOST SOUDCE V JUDIKATUŘE ÚSTAVNÍHO SOUDU

December 2016/ Prosinec 2016

Masaryk university * Law Faculty * Brno * Czech Republic
MUNI Law Working Paper Series can be found at:
<http://workingpapers.law.muni.cz/content/en/issues/>

All rights reserved.
No part of this paper may be reproduced in any form
without permission of the author.

*

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část tohoto working paperu nesmí být v jakékoliv formě
reprodukována bez souhlasu autora.

MUNI Law Working Paper Series

ISSN 2336-4947 (print)

ISSN 2336-4785 (online)

Copy Editor: Martin Bobák

© Adam Herma 2016

Masarykova univerzita,

Právnická fakulta

Veveří 70, Brno 611 70

Česká republika

Abstract

The goal of this article is to analyse the topic of judicial bias in the case-law of the Constitutional court of the Czech Republic. The structure of the text is as following. There are two main parts, the first one is focused on Constitutional court's judgments that are in some way dealing with judicial bias regardless the body of law used. Judicial bias is obviously regulated in various parts of Czech law system, where there are judicial decisions happening. However, this article will not differ between them and examination of various nuances of judicial bias views is not its scope. The second part deals with Constitutional court's decisions concerning directly bias of Constitutional court judges, either because there was an objection against any of the judges filed by the complainant, or the judge herself declared, that there is a possible bias in the case she is supposed to decide. Constitutional court decides these cases using specific decisions and this article examines around three hundred of them. The purpose of this is to compare how often judges are disqualified in different groups of decisions and to observe the influence of their subjective opinion of their own bias on the outcome.

Keywords

Judicial bias, Courts, Case-law, Judges.

Suggested Citation:

Herma, Adam 'Judicial bias in a case-law of the Constitutional Court of the Czech Republic' (2016), MUNI Law Working Paper No. 2016.08, available at: <http://www.law.muni.cz/dokumenty/37801>.

Abstrakt

Cílem článku je kriticky rozebrat téma podjatosti soudců v judikatuře Ústavního soudu. Text je strukturován do dvou hlavních částí, první z nich je zaměřena na nálezy Ústavního soudu, které se nějakým způsobem věnují problematice podjatosti bez ohledu na oblast práva, které se dotýkají. Podjatost je samozřejmě upravena v různých oblastech, kde dochází k soudnímu rozhodování, nicméně tento článek mezi nimi nebude činit rozdíl a zkoumání rozdílných pohledů na podjatost podle právního odvětví není jeho účelem. V části druhé jde o rozhodování Ústavního soudu přímo o podjatosti soudců Ústavního soudu, ať už na základě námítky podjatosti podané účastníkem řízení před Ústavním soudem, tak prohlášení soudce, že se cítí být ve věci podjatým. Ústavní soud v takových otázkách rozhoduje specifickými usneseními a článek blíže zkoumá asi tři sta z nich. Cílem tohoto zkoumání je porovnat, jak často jsou soudci vylučováni v různých skupinách rozhodnutí, a posoudit případný vliv jejich subjektivního názoru na vlastní podjatost na výsledek.

Klíčová slova

Podjatost, Ústavní soud, soudci, námítka podjatosti.

Doporučená citace:

Herma, Adam 'Podjatost soudce v judikatuře Ústavního soudu' (2016), MUNI Law Working Paper No. 2016.08, dostupné z: <http://www.law.muni.cz/dokumenty/37801>.

Author Contact Details

Adam Herma
Graduate of Law Faculty, Masaryk University
Brno, Czech Republic

Email: adam@herma.cz

Kontakt na autora

Adam Herma
Absolvent Právnické fakulty Masarykovy univerzity
Brno, Česká republika

Email: adam@herma.cz

PODJATOST SOUDCE V JUDIKATUŘE ÚSTAVNÍHO SOUDU

Adam Herma

1.	Úvod.....	1
2.	Podjatost v judikatuře Ústavního soudu obecně	3
3.	Rozhodování Ústavního soudu o podjatosti soudců ÚS	8
4.	Rozbor rozhodnutí Ústavního soudu	9
5.	Závěr	14

Cílem článku je kriticky rozebrat téma podjatosti soudců v judikatuře Ústavního soudu. Text je strukturován do dvou hlavních částí, první z nich je zaměřena na nálezy Ústavního soudu, které se nějakým způsobem věnují problematice podjatosti bez ohledu na oblast práva, které se dotýkají. Podjatost je samozřejmě upravena v různých oblastech, kde dochází k soudnímu rozhodování¹, nicméně tento článek mezi nimi nebude činit rozdíl a zkoumání rozdílných pohledů na podjatost podle právního odvětví není jeho účelem. V části druhé jde o rozhodování Ústavního soudu přímo o podjatosti soudců Ústavního soudu, ať už na základě námítky podjatosti podané účastníkem řízení před Ústavním soudem, tak prohlášení soudce, že se cítí být ve věci podjatým. Ústavní soud v takových otázkách rozhoduje specifickými usneseními a článek blíže zkoumá asi tři sta z nich z období let 2003 až 2016, tedy v době předsednictví Pavla Rychetského a soudu složeného ze soudců jmenovaných prezidenty Klausem a Zemanem (někdy označováno jako druhý a třetí Ústavní soud).

Jedna poznámka k terminologii, i když článek bude primárně používat při označování slova v mužském rodu (například „soudce“), vztahuje se většinou oslovení na osoby všech pohlaví.

1. Úvod

Podjatost soudců může být z hlediska fungování demokracie poměrně citlivým tématem. Domnívám se, že je tomu tak zejména v zemích, které mají negativní historickou zkušenost s mocenským zneužíváním soudnictví. Takovým příkladem je i Česká republika.² Námítku podjatosti jako důležité procesní právo účastníků řízení před soudem je možné považovat za určitý zásah do rozhodování soudců, protože jí může být vytvářen určitý nátlak na činnost soudce. Není možné dopustit, aby ve věci rozhodoval soudce, který může být z různých důvodů ovlivněný rozhodnout určitým způsobem. Stejně tak ale není možné připustit nátlak na nezávislost soudu snahou některé ze stran přinutit soudce k prohlášení se za podjatého například osobními útoky za účelem vyprovokovat reakci (od vyjádření se v médiích až po podání

¹ Podjatost soudců je upravena například v § 14an. zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen jako „o.s.ř.“), v §30 an. zákona č. 141/1961 Sb, trestní řád, ve znění pozdějších předpisů (není zmíněn výraz „podjatost“, ale hovoří se o „nemožnosti nestranně rozhodovat“) a § 8 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů (dále jen jako „s. ř. s.“).

² MOTEJL, O. Soudnictví a jeho správa. In Bobek, M., Molek, P., Šimíček, V. (eds.) Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví. Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita: Brno, 2009, str. 817-821. Přístupné na <http://www.komunistickepravo.cz>

trestního oznámení) a následné využití této reakce jako argument pro prohlášení soudce podjatým, což je taktika, která se před Ústavním soudem objevuje. Pokud by hranice pro prohlášení soudce za podjatého byla příliš nízká, negativně by to ovlivňovalo efektivitu soudů jako celku a umožňovalo stranám zbavit se pro ně nepohodlného soudce s využitím minima prostředků. V extrémním případě by tím mohlo dojít až k ohrožení nezávislého fungování soudnictví. Roli může hrát také případná touha soudců nerozhodovat určitý případ například z důvodu ne zcela týkajícího se podjatosti. Vyloučení soudce ale může naopak sloužit i jako způsob, kterým se dá nátlaku čelit. Soudce něčím takovým postižený by prostě ve věci nerozhodoval.

Z těchto důvodů jsou stanovena také objektivní kritéria podjatosti stojící v kontrastu čistě se subjektivním pohledem účastníků řízení či soudců samotných. Tento pohled má dvě pozice – soudce je/není podjatý, u soudců: cítím/necítím se být podjatým. Subjektivní (*personal conviction of particular judge*) a objektivní test (*guarantees sufficient to exclude any legitimate doubt in this respect*) podjatosti vychází z judikatury Evropského soudu pro lidská práva (dále jen jako „ESLP“).³ Důvodně pochybovat o tom, že bude soudce nezávisle a nestranně rozhodovat, lze zejména v případech, kdy je soudce zároveň na straně účastníka řízení či svědka (což je extrémní případ), pokud by mohl být v řízení dotčen na svých právech, nebo pokud má k účastníkům řízení příbuzenský, přátelský nebo naopak zjevně nepřátelský vztah⁴, případně vztah ekonomické závislosti.

Druhá situace se ukazuje být pohledem velmi významným s ohledem na to, kdo o námitkách podjatosti rozhoduje. Jsou to sami soudci, takže případné riziko pro demokratické fungování soudní moci hrozí zevnitř i z vnějšku soudního systému. Soudci by se v krajním případě mohli rozhodnout pro velmi rozvolněnou pozici posuzování podjatosti soudců, což by mohlo značně snižovat úspěšnost námitek.

Pro správné fungování podjatosti je tak nezbytné vyrovnané nastavení systému, alespoň prostřednictvím judikatury, která nějakým způsobem ohraničí neurčitý prostor, ve kterém se pohybuje otázka podjatosti. Systém podle mě nemůže být perfektně nastaven již zákonodárcem, protože jde u podjatosti o hodně individuální případy, které je obtížné upravit bez dalšího právním předpisem. Proto je docela překvapivé, že judikatura Ústavního soudu se problematice podjatosti příliš často ani hluboce nevěnuje. K tomuto závěru jsem došel rešerší asi čtyřiceti nálezů Ústavního soudu, ve kterých bylo rozhodnuto ve věcech, v nichž alespoň v některé části řízení u obecných soudů byla řešena podjatost rozhodujícího soudce. Příčinou může být jisté omezení Ústavního soudu, který posuzuje pouze, jestli bylo o podjatosti soudce obecnými soudy rozhodnuto ústavně konformním způsobem. Ústavní soud také přichází na řadu až v závěru, kdy otázka případné podjatosti mohla být již dříve uspokojivě vyřešena a věc je před Ústavním soudem zcela z jiných důvodů.

³ Rozsudek ESLP ve věci Saraiva de Carvalho proti Portugalsku ze dne 22. dubna 1994, č. stížnosti 15651/89, Rozsudek ESLP ve věci Gautrin a další proti Francii ze dne 20 května 1998, č. stížností 21257/93 až 21260/93.

⁴ Nález sp. zn. I. ÚS 167/94 ze dne 27. 11. 1996 (N 127/6 SbNU 429).

2. Podjatost v judikatuře Ústavního soudu obecně

V této části se věnuji vzorku rozhodnutí Ústavního soudu, kde byla otázka podjatosti řešena v některé fázi řízení před obecnými soudy a následně se k ní nějakým způsobem vyjádřil při svém rozhodování také Ústavní soud.

První náleze věnující se podjatosti⁵ se týkal sporu soudkyně obecného soudu s právní zástupkyní stěžovatelky. Zástupkyně stěžovatelky označila rozhodnutí soudkyně v odvolání „právním zmetkem“, soudkyně na toto a další vyjádření reagovala trestním oznámením. Ústavní soud došel k závěru, že navzdory prohlášení soudkyně, že se necítí být podjatá a odmítnutí námítky podjatosti, je na místě vyloučení soudkyně z důvodu pochybnosti o její nepodjatosti. Učinil objektivní úvahu, která spočívá v posouzení povahy a intenzity konfliktu mezi stranami. V tomto případě byla podle něj nepochybně dostatečným důvodem k tomu, aby v zájmu soudkyně o věci rozhodovala jiná osoba a bylo na místě soudkyni z rozhodování v dané věci vyloučit.

Ústavní soud se tak přiklonil k objektivnímu hodnocení, zda lze vzhledem k okolnostem případu mít za to, že soudce může být podjatým, spíše než k subjektivnímu názoru soudkyně nebo účastníků řízení. Tento způsob hodnocení preferoval i nadále, jak je patrné z i z vybraných rozhodnutí. Je také zajímavé, že ústavní soud zde rozhodl o vyloučení soudkyně v podstatě z důvodu její profesní ochrany („je to v zájmu soudkyně samé“), pokud ovšem Ústavní soud myslel zájmem soudkyně toto, a na základě toho, že její rozhodnutí bylo ostře napadeno stěžovatelkou, přičemž měla ve stejné věci rozhodovat znovu. Přijde mi tak, že šlo o poměrně jasný náhled na riziko podjatosti soudce, které podle Ústavního soudu vzniklo již samotným označením rozhodnutí za právní zmetek, na druhou stranu nebyl přikládán větší význam tomu, že soudkyně na účastnici podala trestní oznámení.

Tvrzeným důvodem podjatosti v další věci řešené Ústavním soudem⁶ bylo to, že stejná soudkyně rozhodovala od počátku v konkursním řízení a zároveň v řízení o určení pravosti pohledávky přihlášené do tohoto konkursního řízení. Podle stěžovatelky (konkursního věřitele) měla soudkyně ohledně předmětu incidenčního sporu poznatky, které získala jinak než dokazováním při jednání, měla nadstandardní vztah se správcem podstaty úpadce, kterého sama jmenovala, a existoval mezi nimi do určité míry vztah podřízenosti. Ústavní soud opět s odkazem na to, že nelze spoléhat na vnitřní cítění soudce ani na to, jak jeho nestrannost vnímá účastník řízení, ale je nutné zkoumat, zda neexistují objektivní okolnosti, které by mohly vést k legitimním pochybnostem o tom, že soudce nemá zaujatý vztah k věci. Podle Ústavního soudu nebyl problém v tom, že soudce rozhoduje v konkursním i z něj odvozeném řízení (prejudikováno v usnesení ze dne 23. 9. 2003 sp. zn. I. ÚS 390/03). V případě správce podstaty lze podjatost a strannost soudce v konkursním řízení předpokládat; vzhledem k tomu, že správce však není účastníkem řízení, je tato otázka v konkursním řízení irelevantní. Opačně je tomu ale v incidenčních řízeních, kde správce podstaty je účastníkem řízení. Soudce v takovém případě tedy musí být vyloučen, a to ne kvůli postupu v jiném řízení (konkursním), ale kvůli jeho vztahu k jednomu z účastníků řízení. V tomto případě ke správci podstaty. Vztah obou řízení mezi sebou je tak z hlediska podjatosti soudce nepodstatný, důležitým je jenom vztah soudce a správce podstaty.

⁵ Nález sp. zn. I. ÚS 167/94 ze dne 27. 11. 1996 (N 127/6 SbNU 429).

⁶ Nález sp. zn. I. ÚS 371/04 ze dne 31. 8. 2004 (N 121/34 SbNU 255).

Tento případ znamenal určité zpřesnění judikatury podjatosti soudců v konkursním a s ním souvisejícími řízeními. Ústavní soud již v minulosti rozhodl o tom, že podjatost soudce nelze bez dalšího vyvozovat jenom z toho, že soudce rozhoduje ve dvou souvisejících věcech, což v tomto rozhodnutí zopakoval u soudkyně rozhodující v konkursním i v incidenčním řízení.⁷ Až nyní se ale zabýval dalšími faktory zakládajícími důvod podjatosti, konkrétně vztahem existujícím mezi konkursním soudcem a správcem majetkové podstaty z důvodu jejich fungování v obou řízeních, posoudil je jako problematický a rozhodnutí obecných soudů zrušil.

V dalším z nálezů⁸ Ústavní soud ozřejmil, že jeho úkolem není a ani nemůže být rozhodování o otázce podjatosti konkursní soudkyně. Může se zabývat jen tím, jestli obecný soud posoudil námitku podjatosti ústavně konformním způsobem. O námitce podjatosti již rozhodl Vrchní soud a jeho rozhodnutí ústavní stížností napadeno nebylo.

Ústavní soud na problematiku podjatosti soudců narazil také v nálezu⁹, který se týkal návrhu na obnovu řízení podanou k Nejvyššímu správnímu soudu (dále jen jako „NSS“). Stěžovatel současně navrhl vyloučit z rozhodování soudce zasedajícího v senátu NSS, který již stejnou věc rozhodoval na Vrchním soudu v Praze. NSS odmítl návrh na obnovu řízení a před vynesením svého rozhodnutí se nezabýval tím, zda byl návrh na vyloučení jednoho ze soudců opodstatněný. Ve vyjádření k ústavní stížnosti se NSS vyjádřil v tom smyslu, že návrh na vyloučení soudce posuzoval dle obsahu a stěžovatel nijak netvrdil, že je dán důvod pro vyloučení soudce dle § 8 odst. 1 s. ř. s. Stejně podle NSS stěžovatel netvrdil, že je soudce vyloučen již s ohledem na rozhodování o věci v předchozím řízení. NSS dále dodal, že podle jeho ustálené judikatury „předchozí soudní řízení“ znamená rozhodování stejné věci u soudu nižšího stupně, případně rozhodování o kasační stížnosti a následné rozhodování v dalším řízení u krajského soudu v téže věci. V daném případě však šlo s ohledem na § 132 větu druhou s. ř. s. o řízení v téže věci v témže stupni.

Ústavní soud nejprve zmínil obecně ústavní princip, že garance toho, aby o věci rozhodoval nezávislý a nestranný soudce, je integrální součástí práva na spravedlivý proces tak, jak je vymezeno v čl. 36 odst. 1 usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů (dále jen jako „Listina“). Následně zcela pochopitelně došel k závěru, že pokud stěžovatel přímo označil některého ze soudců za podjatého, měl se NSS touto skutečností zabývat. NSS sice uvedl důvody, pro něž nebylo možné považovat dotčeného soudce za podjatého, ale učinil tak ex post až ve vyjádření k ústavní stížnosti, a ne před vynesením předmětného rozhodnutí, jak měl správně učinit. Dalším závěrem pak bylo to, že otázka podjatosti či nepodjatosti soudce, jenž rozhodoval v dané věci, není odvislá od případného názoru Ústavního soudu v této věci, protože taková úvaha spadá do pravomoci obecného soudu.

Tento případ řešený Ústavním soudem se od předchozích příkladů liší v tom, že v něm otázka podjatosti je řešena pouze obecně (navázání na ústavní principy), ale ke konkrétnímu soudci se soud nevyjadřoval, protože by tím předcházal rozhodnutí obecného soudu. Jak již bylo zmíněno dříve, ústavní soud sám nerozhoduje o podjatosti soudce, ale posuzuje, jak se s námitkou vypořádaly obecné soudy. Z nálezů není zcela jasné, proč se NSS s námitkou

⁷ Usnesení sp. zn. I. ÚS 390/03 ze dne 23. 9. 2003.

⁸ Nález sp. zn. III. ÚS 780/08 ze dne 31. 3. 2010 (N 70/56 SbNU 799).

⁹ Nález sp. zn. II. ÚS 551/03 ze dne 16. 5. 2006 (N 101/41 SbNU 297).

podjatosti nevypořádal, možná to nepovažoval za důležité, protože stěžovatelem podaný opravný prostředek byl ze zákona nepřípustný.

Další náleze se týkal zásahu do práva vůbec podat návrh na vyloučení soudce z důvodu podjatosti, tedy v podstatě ještě předcházejícího kroku.¹⁰ Ústavní soud posuzoval případ, ve kterém navrhovatelka v kárném řízení nebyla předem seznámena se změnou složení senátu Nejvyššího soudu a o změně osoby předsedy senátu se dozvěděla až přímo v jednací síni. Až dodatečně zjistila, že by se v případě této osoby dalo vážně uvažovat o námitce podjatosti.

Ústavní soud právo na vyloučení soudců z projednávání a rozhodování věcí z důvodu jejich podjatosti podřadil ve své judikatuře pod základní právo na zákonného soudce, čímž téma podjatosti pevně spojil s ústavně zaručenými základními právy a svobodami.¹¹

Ústavní soud tak v tomto nálezu vytvořil logickou posloupnost porušení základního práva na zákonného soudce, která začíná již neseznámením účastníka se změnou složení senátu, který ve věci rozhoduje, čímž je následně účastníkovi znemožněna realizace samotného práva na vyloučení soudce z důvodu podjatosti. Přitom dospěl k závěru, že i navrhovatelce v postavené kárné žalobkyně svědčí ústavně zaručené právo na zákonného soudce.¹²

To, že Ústavní soud nebude vykládat právo na vyloučení soudce z důvodu podjatosti naprosto bezbřehým způsobem, se ukázalo v rozhodnutí o ústavní stížnosti stěžovatelky, která námitku podjatosti uplatnila se zpožděním více než čtyř měsíců, a navíc podala odvolání i ústavní stížnost pouze proti výroku akcesorickému a ne hlavnímu. Námitka podjatosti tak Ústavnímu soudu přišla jako účelová a bez relevance k tvrzenému zásahu do základních práv.¹³

Vztah podjatosti k veřejnému vystupování soudce se objevil v nálezu Ústavního soudu zabývajícím se případem, ve kterém stěžovatelé ve věci ochrany osobnosti podali vůči soudci námitku podjatosti kvůli jeho rozhovoru v týdeníku Respekt, který se týkal žalobce.¹⁴ Soudce ve svém rozhovoru ozřejmil představy, které jej vedly k rozhodnutí, a potvrdil, že se jimi bude řídit i nadále. Ústavní soud se i v tomto rozhodnutí postavil za významnost objektivního hodnocení podjatosti, tedy za co největší ohled na veškeré okolnosti případu a jejich vliv na možnou podjatost soudce. Oproti tomu subjektivní pohled spočívá čistě v tom, jestli se sám soudce cítí být podjatým nebo ne. S tím souvisí výchozí pozice pro posouzení podjatosti stanovená judikaturou Ústavního soudu, která nestojí na prokázané skutečné podjatosti, ale je dána již v okamžiku, kdy lze oprávněně pochybovat o nepodjatosti soudce. V tomto případě Ústavní soud vznesené pochybnosti za oprávněně považoval, neboť usnesl, že „vzhledem k vyjádřením soudce, zvláště v době, kdy měl o věci opětovně rozhodovat, lze pochybovat o tom, že soudce vůbec nebyl dotčen ve výkonu své rozhodovací pravomoci.“¹⁵ V otázce objektivního hodnocení

¹⁰ Nález sp. zn. I. ÚS 182/05 ze dne 6. 4. 2006 (N 79/41 SbNU 39).

¹¹ Srovnaj např. náleze sp. zn. III. ÚS 200/98 ze dne 17. 12. 1998 (N 155/12 SbNU 423), náleze sp. zn. III. ÚS 293/98 ze dne 21. 1. 1999 (N 11/13 SbNU 71), náleze sp. zn. II. ÚS 674/01 ze dne 1. 4. 2003 (N 50/30 SbNU 33).

¹² „Jestliže zákonodárce stanoví explicitně, že pokud je účastníkem pracovněprávních vztahů stát, je právníčkou osobou a je zaměstnavatelem (ustanovení § 8b zákoníku práce), nelze než se domnívat, že tím jednoznačně projevil svou normotvornou vůli, aby i státu náležela ta práva, která náleží jiným právníckým osobám. Přitom nositelem základního práva na zákonného soudce dle ustanovení čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod je zcela zřejmé každá fyzická či právnícká osoba, která je účastníkem předmětného řízení. Přitom dle ustanovení § 9 odst. 3 ZŘSSZ je účastníkem řízení mj. i navrhovatel kárného řízení.“ Nález sp. zn. I. ÚS 182/05 ze dne 6. 4. 2006 (N 79/41 SbNU 39), s. 4.

¹³ Nález sp. zn. IV. ÚS 323/05 ze dne 11. 7. 2006 (N 131/42 SbNU 45), s. 7.

¹⁴ Nález sp. zn. I. ÚS 722/05 ze dne 7. 3. 2007 (N 42/44 SbNU 533).

¹⁵ Nález sp. zn. I. ÚS 722/05 ze dne 7. 3. 2007 (N 42/44 SbNU 533), s. 9.

nestrannosti soudců je třeba se zabývat tím, jestli bez ohledu na chování soudce existují jisté ověřitelné skutečnosti, které mohou jeho nestrannost ovlivnit. Důležitý je i pohled dotčených stran – jsou jejich obavy objektivně ospravedlnitelné? Ústavní soud souhlasil se stěžovateli v důležitosti zásady často zdůrazňované i ESLP - *justice must not only be done, it must also be seen to be done*.

Krajský soud podle Ústavního soudu upřednostnil stanovisko soudce a tím subjektivní princip před principem objektivním a nezabýval se dalšími faktory navrženými stěžovateli, které také mohly zakládat důvod pochybností o nepodjatosti či nestrannosti soudce.

Na tomto usnesení je zajímavý střet mezi požadavkem na nestrannost soudce a právem veřejnosti na informace, kterým argumentoval jak krajský, tak městský soud. Podle soudce, jehož podjatost byla namítána, v rozhovoru pouze parafrázoval odůvodnění rozsudku a nijak z něj nevyplývalo, že se stejnými úvahami bude řídit i v budoucnu. Ústavní soud ale podle mě správně nastavil hranici pro podjatost přísněji a posoudil vztah soudce i vzhledem k časové blízkosti mezi rozhovorem a dalším rozhodováním ve věci jako objektivně vyvolávající pochybnosti o jeho nestrannosti.

Další případ námitky podjatosti kvůli mediálního vyjádření řešený Ústavním soudem se objevil při prezidentských volbách v roce 2013. Konkrétně při přezkumu podpisových archů, které museli kandidáti sbírat. Jeden z kandidátů, poslanec Tomio Okamura, tak napadl rozhodnutí NSS, které mu uzavřelo cestu k prezidentským volbám, protože byl zamítnut jeho návrh na rozhodnutí o povinnosti správního orgánu registrovat kandidátní listinu.¹⁶ Ústavní stížnost zdůvodnil tím, že jeden ze soudců se vyjadřoval k neplatnosti podpisových archů v rozhovoru v médiích. Podle Ústavního soudu¹⁷ sice NSS v této věci neprováděl dokazování, ale tato informace (stav podpisových archů) nebyla zmíněna v odůvodnění a usnesení tak na ní nebylo založeno. Navíc soud neviděl pojitko mezi prohlášením soudce a důvody pro zpochybnění jeho nepodjatosti. Výrok byl pronesen až po vydání rozhodnutí a z jeho povahy nelze dovozovat negativní poměr k soudci nebo účastníkům, což by zakládalo podjatost soudce.

Hlavní rozdíl oproti předchozímu případu spočívá v tom, že ačkoli byla obě mediální prohlášení učiněna až po samotném soudním rozhodnutí, soudce NSS již ve stejné věci znovu nerozhodoval a jeho veřejné vyjádření tak objektivně nehrozilo vyvoláním pochybností o jeho nepodjatosti. Rozhodnutí tak je možno považovat za souladné s předchozí judikaturou, protože právě další rozhodování soudce ve věci bylo pro posouzení Ústavního soudu důležité.

V dalším zvoleném případě, který Ústavní soud posuzoval,¹⁸ šlo o obnovu řízení na základě rozsudku ESLP, který ji přikázal. Jednalo se o souběh řízení, kdy proti předsedovi senátu v trestní věci obžalovaný zároveň podal také žalobu na ochranu osobnosti. Vrchní soud v Praze námitku podjatosti označil za procesní manévr k protahování řízení, žalobce navíc dostal pokutu 50 000 Kč za urážku soudu a varování, že příští podobné jednání může být v budoucnu posouzeno jako trestný čin pohrdání soudem.

Ústavní soud v obnoveném řízení stížnosti z části vyhověl, protože došlo k porušení práva stěžovatele, aby jeho odvolání projednal nestranný soud, a to i z hlediska, že osoba soudce nabízí

¹⁶ Usnesení Nejvyššího správního soudu sp. zn. Vol 11/2012 ze dne 13. 12. 2012.

¹⁷ Nález sp. zn. Pl. ÚS 27/12 ze dne 7. 1. 2013 (N 2/68 SbNU 37).

¹⁸ Nález sp. zn. Pl. ÚS 13/06 ze dne 8. 7. 2008 (N 126/50 SbNU 97).

dostatečné záruky vyloučení všech důvodných pochybností a obav pramenících z toho, že jej soudce může vidět jako protistranu z úplně jiného řízení.

Zajímavost tohoto rozhodnutí spatřuji v řešení situace využívání námitky podjatosti jako případné taktiky v soudním řízení. Stěžovatel podle spisu zmařil 25 termínů jednání soudu v průběhu jediného roku, což je podle mě možné považovat za zdržování. Podle vlády ztěžoval průběh řízení i dalším jednáním. Svou námitku podjatosti pak hájil tím, že bez ohledu na její důvodnost je svým obsahem tak závažná, že je soudce v podstatě automaticky objektivně vyloučen. České soudy včetně Ústavního této námitce prve nepřisvědčily. Až ESLP rozhodl o tom, že v řízení před obecnými soudy chyběla objektivní nestrannost, což bylo dáno zejména přehnanou reakcí soudce na jednání stěžovatele, nedostatečným odůvodněním udělené pokuty a souběžně vedeným řízením o ochraně osobnosti mezi oběma stranami. Ústavní soud po připomenutí objektivního hlediska v tomto případě pak již v obnoveném řízení rozhodl o zrušení rozhodnutí vrchního soudu.

Pokud Ústavní soud měl možnost rozhodnout věc na základě jiných důvodů, samotné otázky podjatosti se již nevěnoval. Tak například v jednom soudním řízení rozhodoval ve věci procesně vyloučený Městský soud v Praze. Vrchní soud následně přikázal věc k projednání Krajskému soudu v Praze, ale až poté, co vyloučený soud již jednou rozhodl. Ústavní soud rozhodl o zrušení rozhodnutí obecných soudů z jiných důvodů, a proto dále neřešil, jestli bylo právo na spravedlivý proces porušeno i z důvodu, že se na rozhodování podílel také vyloučený soud.¹⁹ Konečně v případě poskytování informací o členství soudců v KSČ se Ústavní soud námitkou podjatosti nezabýval, protože podle něj o ní bylo již souladným způsobem rozhodnuto v předcházejícím řízení.²⁰

Další věc, kterou Ústavní soud posuzoval, měla v jednotlivých fázích soudního řízení velice zajímavý průběh, při kterém byla rozhodnutí soudů několikrát rušena a potvrzována.²¹ Ústavní soud opět věc posoudil z hlediska objektivního a subjektivního testu nestrannosti. Tentokrát zmínil významnost i subjektivního pohledu, protože soudce musí vzít oba pohledy v potaz. Nicméně názor účastníků sice může být podnětem pro rozhodování o této otázce, ale nelze na něm založit hodnocení nestrannosti soudce.

Ústavní soud v tomto rozhodnutí také zmínil, proč je nutné od sebe odlišovat námitku podjatosti a žalobu pro zmatečnost z důvodu, že rozhodoval vyloučený soudce. Účastník se nereagováním na poučení o možnosti vznést námitku podjatosti, nebo přímo prohlášením, že námitku nepodává, nevzdává možnosti podat žalobu pro zmatečnost podle o. s. ř. Tyto dva prostředky ochrany jsou tak na sobě navzájem zcela nezávislé, ačkoli slouží podobnému účelu.

Vztah kritiky soudců a možného tlaku na jejich rozhodování lze vysledovat v případě, kdy soudci jednoho okresního soudu reagovali na kritiku stěžovatele tím, že všichni požádali o vyloučení. Krajský soud tomuto návrhu vyhověl. Stěžovatel se bránil tím, že je „trestán“ za to, že si stěžoval a věc negativně medializoval. V konečném důsledku pro něj vyloučení všech soudců místně příslušného soudu dle jeho názoru znamenalo podstatné zhoršení v právu na rychlou a účinnou soudní ochranu. Ústavní soud s odkazem na svůj předchozí nálezný sp. zn. I. ÚS 167/94 zmíněný

¹⁹ Nález sp. zn. II. ÚS 3292/09 ze dne 8. 7. 2010 (N 140/58 SbNU 163).

²⁰ Nález sp. zn. IV. ÚS 1642/11 ze dne 8. 11. 2011 (N 191/63 SbNU 219).

²¹ Nález sp. zn. I. ÚS 1811/14 ze dne 27. 5. 2015.

na začátku této kapitoly a následnou judikaturu zopakoval, že subjektivní hledisko je nutné považovat za podnět pro rozhodování o podjatosti, ale rozhodování se musí dít výlučně na základě hlediska objektivního. Ústavní soud se zabýval takzvaným zjevně nepřátelským vztahem mezi soudcem a účastníkem řízení, u něj musí dosahovat konflikt takové úrovně, kdy svou povahou a intenzitou je nepochybně dostatečným důvodem k tomu, aby v zájmu soudců samotných o věci rozhodovala jiná osoba. V této věci ale v případě soudců, minimálně těch, kteří se na projednání věci vůbec nepodíleli, nenabyl vztah takové povahy a intenzity, aby objektivně mohl způsobit jejich podjatost. Dále zmínil, že soudce musí být schopen dodržovat své ústavní povinnosti a být schopen ve věcech rozhodovat nezaujatě a nestranně, přestože jako reprezentant veřejné moci může být (a často také je) objektem i neoprávněné kritiky ve sdělovacích prostředcích.²²

Zdrženlivost Ústavního soudu tady podle mého byla na místě, protože není možné, aby účastníci řízení byli schopni jednoduše skrze kritiku, pomluvy, námítky podjatosti a podobné kroky paralyzovat rozhodování soudců, kteří by se museli nechat prakticky automaticky vylučovat z rozhodování. Konkrétně v této věci šlo navíc o iniciativu samotných soudců Okresního soudu v Hodoníně, na základě vyjádření stěžovatele do tisku, televize a ze stížností adresovaných předsedovi okresního soudu chtěli být vyloučeni z projednávání všech věcí stěžovatele.

Je třeba si uvědomit, že Ústavní soud ve své unikátní pozici stojící mimo ostatní soudy přezkoumává rozhodnutí orgánů veřejné moci z hlediska tvrzeného porušení ústavně zaručených základních práv a svobod, nerozhoduje tedy přímo sám o otázce podjatosti soudce. Z vybrané judikatury je ale patrné, že došlo k pevnému propojení otázky podjatosti s některými základními právy a Ústavní soud si otevřel prostor k výkladu, který se dá shrnout jako důraz na objektivní posouzení důvodů, které mohou v dané věci způsobit podjatost soudce. Je patrná inspirace judikaturou ESLP a Ústavní soud sám stanovil několik obecnějších pravidel pro posuzování podjatosti, kterým se obecné soudy mají řídit. Zejména jde o upřednostnění objektivního hlediska oproti subjektivnímu, kdy v některých rozhodnutích Ústavní soud dospěl k závěru, že subjektivní hledisko je pouze podnětem, ale rozhodování se musí dít výlučně na základě hlediska objektivního, čímž se od ESLP částečně odklonil, posuzování okolností vyvolávajících pochybnosti o nepodjatosti soudce tak hraje větší roli než osobní názor soudce či strany namítající podjatost. Dalším pravidlem je pak to, že k rozhodnutí o podjatosti soudce stačí již jen důvodné pochybnosti o jeho nepodjatosti, není nutné faktické prokázání jednání způsobem, který je možné považovat za podjatý.

3. Rozhodování Ústavního soudu o podjatosti soudců ÚS

Vyloučení soudců Ústavního soudu z projednávání je upraveno v §§ 36-38 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soud, ve znění pozdějších předpisů (dále jen jako „ZÚS“). Pro problematiku podjatosti soudců je důležitý zejména první odstavec § 36 ZÚS, který stanovuje, že *„[s]oudce je vyloučen z projednání a rozhodování věci, jestliže se zřetelem na jeho poměr k věci, účastníkům, vedlejším účastníkům nebo jejich zástupcům lze mít pochybnost o jeho nepodjatosti.“* Ustanovení § 37 ZÚS pak upravuje konkrétní způsoby, jakými lze dosáhnout posouzení podjatosti soudce. Jde o námítku podjatosti podanou účastníkem řízení před Ústavním soudem a prohlášení soudce, že se ve věci cítí být podjatý.

²² Nález sp. zn. II. ÚS 105/01 ze dne 3. 7. 2001 (N 98/23 SbNU 11).

Vzhledem ke stručnému znění zákona o Ústavním soudu v části věnující se podjatosti rostou na významu judikatorní závěry Ústavního soudu vymezující situace, ve kterých už jde o podjatost. Všechna rozhodnutí Ústavního soudu ve věci vyloučení soudce jsou spíše stručnější a navzájem velice podobná. Ústavní soud shrne námitku podjatosti či vyjádření soudce, ocituje relevantní zákonná ustanovení a většinou jen velmi krátce odůvodní výrok.²³

Nejprve je vhodné podívat se na určité obecnější judikaturní závěry, ve kterých Ústavní soud zaujal pozici ohledně některých pojmů významných pro podjatost. V rozebíraných usneseních Ústavní soud tyto závěry občas opakuje, pokud to považuje za vhodné, nicméně například usnesení III. ÚS 2036/12 ze dne 6. 8. 2012 nabízí poměrně komplexní pohled.

Rozhodnutí o vyloučení soudce z důvodu podjatosti je výjimkou z ústavního práva na zákonného soudce, tedy že nikomu nemůže být odňat soudce příslušný dle zákona. Jasně tak jde o střet tohoto práva a nutnosti rozhodnout v souladu se zákonem, nestranně a spravedlivě, který Ústavní soud ve svém rozhodování musí poměřovat.

Nestrannost soudce (případně jeho podjatost) je možné a nutné posuzovat s ohledem na subjektivní i objektivní hledisko, které Ústavní soud při rozhodování upřednostňuje. Za subjektivní hledisko je možné považovat osobní přesvědčení soudce, jestli je schopen v dané věci rozhodovat nestranně. Naproti tomu objektivní kritérium vypovídá o tom, jestli u soudce existují dostatečné záruky, které vyloučí oprávněné pochybnosti o jeho nepodjatosti. Takové pochybnosti musí být objektivně opodstatněné a legitimní, nestačí jenom subjektivní zdání vnějšího pozorovatele (právě proto, že jde o subjektivní vnímání účastníka řízení), o tom, že soudce má k věci určitý a nějakým způsobem zaujatý vztah.²⁴ Ústavní soud na vztah subjektivních o objektivních kritérií nahlíží s důrazem na objektivní kritérium, protože ačkoli nejde o otázku podjatosti nikdy postavit zcela najisto, je třeba vycházet ne ze subjektivních pochybností stěžovatelů, nebo subjektivního názoru soudce, ale z právního rozboru objektivních skutečností, které k těmto pochybnostem vedou.²⁵ Na druhou stranu tak není nutné, aby se podjatost skutečně projevila, výchozí pozice je nastavena tak, že stačí mít pouze „kvalifikované pochybnosti“ o nepodjatosti soudce, jde tak o značně nižší standard.

Podle rozhodování Ústavního soudu je poměrem ve věci podle § 36 ZÚS nutno chápat jako osobní vztah soudce k výsledku jednání před Ústavním soudem v konkrétní projednávané věci. Nelze jej tak interpretovat například způsobem, že účast soudce na projednávání a rozhodování o předchozích ústavních stížnostech je důvodem k vyloučení o rozhodování věcí stejného stěžovatele.²⁶

4. Rozbor rozhodnutí Ústavního soudu

Tato část je zaměřena na empirický výzkum pracující s rozhodnutími Ústavního soudu o vylučování svých soudců z projednávání věci z důvodu podjatosti. Mým cílem bylo systematicky rozdělit tato rozhodnutí a dalším zkoumáním dojít k závěru, nakolik je rozhodování

²³ Většinou jde o pouhé konstatování, že senát Ústavního soudu neshledal, že by byly dány důvody pro vyloučení soudce, nebo neshledal žádné okolnosti, které by mohly naplňovat podmínky jejich vyloučení.

²⁴ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 370/04 ze dne 27. října 2004 (N159/35 SbNU 181).

²⁵ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 371/04 ze dne 31. srpna 2004 (N 121/34 SbNU 255).

²⁶ Např. usnesení sp. zn. II. ÚS 837/06 ze dne 24. 1. 2007.

Ústavního soudu ovlivněno a v souladu s názorem samotného soudce, o jehož vyloučení je rozhodováno.

V systému NALUS jsem zvolil tři sta čtyřicet sedm případů, ve kterých Ústavní soud rozhodoval v jednotlivých senátech nebo jako plénum. Vybraná usnesení jsou z období mezi lety 2003 až 2016 a pokrývají tak rozhodování soudu pod předsednictvím Pavla Rychetského (jde o takzvaný druhý i třetí soud). Rozhodnutí Ústavního soudu jsem rozdělil do skupin podle toho, co bylo iniciátorem řízení o vyloučení soudce. Data jsem pro přehlednost zavedl do následující tabulky.

	Počet případů	Z toho vyloučeno	Vyloučeno v %
Rozhodnutí podle § 36 odst. 2 ZÚS	66	66	100 %
Návrh soudce – považuje se za podjatého	123	115	93,5 %
Návrh soudce – nepovažuje se za podjatého	30	13	43,3 %
Návrh soudce – jeho názor není zřejmý	35	31	88,6 %
Námítka podjatosti	93	20	21,5 % (z toho u 8 souhlas soudce)

První skupinou jsou rozhodnutí podle § 36 odst. 2 ZÚS, ve kterých došlo k vyloučení soudce ex lege z důvodu, že byl ve věci činný při výkonu jiné funkce. Není tak překvapením, že ve všech šedesáti šesti takových případech Ústavní soud soudce vyloučil. Důvodem bylo to, že ve věci již rozhodovali z pozice soudců Nejvyššího či Nejvyššího správního soudu, či zastupovali jednu ze stran jako advokáti. Tento paragraf je často zastoupen i v jiných skupinách rozhodnutí, ale i pokud Ústavní soud rozhodl ohledně námítky podjatosti podle něj, zařadil jsem takové rozhodnutí do skupiny námítek podjatosti. Vzhledem k tomu, že se jinak v této skupině rozhodnutí nezabývají otázkou případné podjatosti, lze ji dále pominout.

Druhou skupinou jsou případy, ve kterých přicházejí s otázkou své podjatosti sami soudci. V jejím rámci je dále možné rozlišit tři podkategorie. Soudce návrh podává s tím, že se cítí být podjatým, výslovně uvede, že se necítí být podjatým, nicméně ponechává z různých důvodů své případné vyloučení z rozhodování na posouzení ostatních soudců, nebo z usnesení samotného není zřejmý názor soudce, o jehož podjatosti je rozhodováno. Tato poslední podkategorie je širší, protože jsem zvolil poměrně přísné kritérium, a to že v usnesení musí být zcela explicitně uvedeno, jestli se soudce cítil nebo necítil být podjatým. Vyloučil jsem tak nejasná vyjádření jako „předložil k posouzení otázku své podjatosti či nepodjatosti“ a podobně. Uvědomuji si, že nejde o ideální řešení, protože text usnesení nemusí reflektovat, jestli soudce nějaký názor skutečně vyjádřil, nicméně většina usnesení výslovně názor soudce zmiňuje. Zákon ani výslovně neumožňuje pouhé předložení otázky k posouzení, dle § 37 odst. 2 ZÚS může soudce prohlásit,

že se cítí být podjatým a toto odůvodnit. Podání návrhu „pro jistotu“ nicméně nepovažuji za nic škodlivého, soudce tím vychází vstřícně případně námitce podjatosti (třeba ji i předchází či nahrazuje) i v případě, kdy se soudce necítí být podjatým.

Námitka podjatosti podaná účastníkem řízení je poslední kategorií, kterou jsem ve skupině usnesení Ústavního soudu vyčlenil k bližšímu zkoumání. Podjatost soudců byla některým z účastníků namítnuta v devadesáti třech případech. Ústavní soud námitce podjatosti vyhověl pouze ve dvaceti případech. U osmi z nich navíc sami soudci, vůči kterým byla podjatost namítnuta, explicitně vyjádřili s námitkou souhlas, protože se ve věci považovali za podjaté. Důvodem byla až na tři případy vždy profesní minulost soudců, kteří dříve zastupovali jednu ze stran, případně rozhodovali v takřka stejné věci jako soudci obecných soudů a v jednom případě zastupovala jednu ze stran advokátka, která byla členkou stejného sdružení advokátů jako soudce Ústavního soudu s pouze pozastaveným členstvím.²⁷ Za zmínku snad stojí právě jen zbývající případy. Dva z nich se týkají stejného stěžovatele a předsedy Pavla Rychetského, který pro svou podjatost argumentoval nehorázností urážek, na kterých je námitka podjatosti stěžovatele postavena. Obdobné usnesení, které se opět týkalo Pavla Rychetského, vedlo k rozhodnutí o jeho vyloučení opět kvůli jeho vlastnímu tvrzení, že ačkoli se sám neztotožňuje s námitkou podjatosti a tato by měla být odmítnuta, podle internetového vyhledávače se stěžovatel ve svých písemných projevech často dopouští různých urážek jeho osoby a měl na něj dokonce podat trestní oznámení. Proto se v této věci cítí být podjatým.²⁸ Ústavní soud na základě subjektivního hodnocení vlastní podjatosti soudce vždy námitce vyhověl, v jednom z rozhodnutí dokonce i navzdory tomu, že podle přesvědčení I. senátu neplyne, že by byly splněny zákonné podmínky ohledně vyloučení Pavla Rychetského.²⁹ Tento postup je velmi problematický a ukazuje na silný vliv subjektivního hlediska při rozhodování Ústavního soudu o svých soudcích, což je v kontrastu s naprostým upozaděním subjektivního hlediska při rozhodování o podjatosti soudců obecných soudů.

V ostatních rozhodnutích se soudci explicitně vyjadřují ve smyslu, že se podjatými být necítí a soud toto zásadně reflektuje jejich nevyloučením.

Je tak zřejmý jednak vliv subjektivního názoru soudců na vlastní podjatost pro rozhodování soudu, ale také to, že námitka podjatosti jako procesní strategie nemá příliš vysokou šanci na úspěch a často jde spíše o vyjádření názoru účastníka řízení na Ústavní soud, senát či rozhodující soudce.³⁰ Další příklady neúspěšných námitek podjatosti pramení z pocitu, že soudce již rozhodl v obdobné věci stejného stěžovatele „špatně“, nebo že procesní kroky, které doposud v řízení činil, zhoršují postavení stěžovatele.³¹ Ústavní soud na tato tvrzení reaguje

²⁷ Šlo o soudce Stanislava Balíka – usnesení sp. zn. II. ÚS 3235/09 ze dne 6. 4. 2010.

²⁸ Usnesení sp. zn. I. ÚS 1150/09 ze dne 25. 6. 2009.

²⁹ Usnesení sp. zn. II. ÚS 3939/11 ze dne 28. 6. 2012.

³⁰ V usnesení I. ÚS 275/14 ze dne 29. 4. 2014 namítl stěžovatel podjatost předsedy Pavla Rychetského, protože se v médiích vyjádřil na adresu jeho právního zástupce v tom smyslu, že by měl být „doživotně vyškrtnut ze seznamu advokátů“. Pavel Rychetský se podjatým být necítil, stěžovatele ani jeho zástupce osobně neznal, nicméně jeho výroky stále považoval za „naprosto nehorázné“. Druhý senát se navíc obiter dictum přidal k „diskusi“, když poznamenal, že „mu není lhostejné, jak ubývá noblesy, který bývala tradičně spojována s příslušníky právníké obce a advokátního stavu zejména“. Tuto poznámku lze jen stěží považovat za něco jiného než narážku na zástupce stěžovatele.

³¹ Usnesení sp. zn. I. ÚS 288/13 ze dne 14. 3. 2013 – stěžovatel námitku odůvodnil tím, že nesouhlasí s obsahem výzvy k odstranění vad návrhu, která je ve skutečnosti pouhou záminkou k odmítnutí podání. Zejména dvacetidenní lhůtu k nápravě má za šibeniční a výzvou vyžadované zastoupení advokátem považuje za své právo a nikoliv povinnost.

jednoduše tak, že postup soudce v soudním řízení či rozhodovací činnost na Ústavním soudu není možné považovat za poměr k věci podle § 36 ZÚS. Z rozhodování soudu je také zřejmé, že pouhá známost, či společná akademická nebo profesní minulost není dostatečným důvodem pro vyloučení soudce pro podjatost.³² Často je také argumentováno členstvím nebo dobrými vztahy v rámci České advokátní komory, zejména u soudce Stanislava Balíka.³³ Takový postup je z hlediska „malého českého právního rybníku“ docela pochopitelný, protože různé vazby zákonitě v takové situaci musí existovat a nemáme dostatek soudců na to, aby se z takových důvodů mohlo vylučovat z projednávání a rozhodování ve věci. Obsahem několika námitek bylo také tvrzení, že soudce je jako bývalý člen KSČ ztotožněn s komunistickou ideologií, což je problém sám o sobě, případně kvůli spojitosti věci se zločiny komunismu.³⁴

Na druhou stranu Ústavní soud několikrát vyloučil soudce v případech, kdy se ten subjektivně nepovažoval za podjatého a ani samotná námitka podjatosti neobsahovala relevantní důvody pro to, aby tak soud rozhodl. Soudce Jan Musil tvrdil, že se stěžovatel „o jeho osobě vyjádřil hrubě urážlivým způsobem...ačkoliv tato stěžovatelova tvrzení považuje za zcela nepravdivá a odmítá je, má pochybnost o tom, zda urážlivá forma stěžovatelových námitek u něj eventuálně nezbudí pocit antipatie vůči stěžovateli, což by mohlo ovlivnit jeho rozhodování ve věci.“ Přitom se ale explicitně vyjádřil, že se necítí být podjatý.³⁵ U podobných případů je však nutné, aby soud vnímal citlivě pokusy stěžovatelů „dotlačit“ soudce k prohlášení, že se cítí být podjatým, jako způsob procesní strategie, ať už jde o zdržovací taktiku, nebo snahu získat „průchodnější senát“. Soudci jsou tak postaveni před nepříjemnou situací, kdy na jednu stranu čelí útokům na svou soudcovskou integritu, ale i přehnaná obrana může házet stín pochybnosti na jejich nepodjatost. Zřejmě se nabízí ustoupení a prohlášení vlastní podjatosti, které bylo zmíněno výše u soudců Pavla Rychetského a Jana Musila, který byl označen za „aktivního kolaboranta s nelidskou komunistickou diktaturou a ruským okupačním režimem“.³⁶ Toto řešení ale nepovažuji za nejsprávnější, ustupování soudce navzdory vlastnímu přesvědčení by mohlo být problematické z hlediska práva na zákonného soudce. Z rozhodování Ústavního soudu je ostatně patrný určitý vývoj, který reaguje právě na podobné argumenty. V usnesení III. ÚS 1359/11 ze dne 27. 12. 2011 stěžovatel namítl podjatost soudce Jana Musila, kterou odůvodnil pouze tím, že zcela trvá na svých názorech a postojích vůči soudci, kvůli kterým bylo rozhodnuto o vyloučení soudce ve výše citované věci a několika dalších případech.³⁷ Ústavní soud nejprve zmínil význam soudní moci, která musí ve společnosti požívat důvěry, kterou je třeba chránit před zjevně neopodstatněnými destruktivními útoky. To je důležité také z důvodu, že soudci samotní jsou svázáni a nemohou se plně bránit sami. Dále soud prohlásil, že stěžovatel předpokládá, že každý soudce, vůči kterému použije obdobnou rétoriku, bude vyloučen už jen kvůli učiněným výroky. Neutrannost soudce se však předpokládá, pokud není předložen důkaz

³² Usnesení sp. zn. II. ÚS 2894/08 ze dne 6. 5. 2009 (ČAK), usnesení sp. zn. II. ÚS 3147/10 ze dne 12. 7. 2011 (MUNI).

³³ Např. usnesení sp. zn. II. ÚS 1790/07 ze dne 20. 8. 2007 či usnesení sp. zn. II. ÚS 2894/08 ze dne 6. 5. 2009. Soudce Balík proti své podjatosti argumentoval slibem „který složil do rukou prezidenta republiky podle článku 85 Ústavy, a tento slib po celou dobu výkonu své funkce dodržuje.“

³⁴ Usnesení sp. zn. III. ÚS 1517/09 ze dne 13. 7. 2009 – soudce Jan Musil se necítí být podjatým a ani Ústavní soud nezjistil pochybnosti o jeho nepodjatosti. Vzhledem k jeho dřívější judikatuře také není členství v KSČ možné považovat za činnost ve smyslu § 36 odst. 2 ZÚS.

³⁵ Usnesení sp. zn. III. ÚS 1150/10 ze dne 17. 6. 2010 – z hlediska klasifikace je toto usnesení zajímavé tím, že soudce Jan Musil se explicitně vyjádřil, že se necítí být podjatý, ale navrhl rozhodujícímu senátu své vyloučení.

³⁶ Usnesení sp. zn. III. ÚS 1150/10 ze dne 17. 6. 2010.

³⁷ Usnesení sp. zn. III. ÚS 259/05 ze dne 6. 12. 2005, usnesení sp. zn. III. ÚS 636/06 ze dne 27. 2. 2007, usnesení sp. zn. III. ÚS 2129/10 ze dne 16. 9. 2010, usnesení sp. zn. III. ÚS 1405/10 ze dne 1. 6. 2010.

opaku. Stejně tak nejsou výtky stěžovatele dostačující vyvolat pochybnosti o jeho nestrannosti z hlediska objektivního. Ústavní soud proto soudce Jana Musila za této situace již znovu nevyločil.

Jak bylo zmíněno výše, rozhodování o námitkách podjatosti často souvisí se subjektivním názorem soudců na otázku vlastní podjatosti. A to v tom smyslu, že se rozhodnutí v usnesení Ústavního soudu jen výjimečně liší od vyjádření soudce, vůči kterému námitka podjatosti směřuje. Soudci se z různých důvodů prohlásili za podjaté ve sto třiceti případech. Jen v osmi z nich nebyli vyloučeni. Rozpor nastal zejména za situací, kdy se soudci dívali na vlastní vztahy v rámci rozhodování o ústavní stížnosti daleko kritičtěji než soudci rozhodující o jejich podjatosti. Ústavní soud vytvořil ve svých rozhodnutích určitý žebříček hodnocených vztahů podle jejich potenciálu založit soudcovu podjatost.³⁸ Vztah k věci samotné má potenciál největší, vztah k právnímu zástupci vedlejšího účastníka naopak nejmenší. Vzhledem k omezeným možnostem získat právnické vzdělání v České republice a množství pořádaných právnických akcí je existence určitého vztahu mezi soudci a právními zástupci naprosto běžná a je tak třeba posoudit zejména druh a intenzitu tohoto vztahu.³⁹ Zdrženlivý přístup je důležitý, protože v opačném případě by mohlo dojít k soudcovské krizi, která by způsobovala překážky v rozhodovací činnosti ústavních soudců, případně by soudci Ústavního soudu po skončení svého mandátu byli značně limitováni ve výkonu své další praxe (nemohli by většinou zastupovat nebo být účastníky řízení před Ústavním soudem). Pokud je vztah čistě profesní či kolegiální, soud zpravidla nerozhodne o vyloučení. Stalo se tak i v případě, kdy právní zástupce ve věci byl předsedou katedry a zároveň děkanem fakulty, na které soudce Ústavního soudu působil. Podle Ústavního soudu je třeba vždy vycházet z předpokladu, že se jedná o profesionála schopného oddělit svůj profesní život od rozhodovací činnosti soudce a osobního života.⁴⁰ Podobně nedošlo k vyloučení soudce, který po dobu jednoho měsíce sdílel senát Ústavního soudu se zástupcem vedlejšího účastníka.⁴¹ Ještě krkolomnější vztah přiměl k prohlášení o vlastní podjatosti soudce Jaroslava Fenyka. Právní zástupkyně stěžovatelů byla advokátkou kanceláře, jejímž jedním ze společníků byl bývalý kolega z Nejvyššího státního zastupitelství. Podle Ústavního soudu již pochybnosti o nepodjatosti nelze vztahovat na třetí osoby, které jsou ve vztahu s právním zástupcem stěžovatelů.⁴² Dokonce i vztah nejbližší, rodinný, nemusí automaticky znamenat vyloučení soudkyně Ústavního soudu za situace, kdy jde o rozhodování abstraktní kontrole ústavnosti. V takovém případě je třeba požadavky na nestrannost soudce vykládat restriktivně, protože přezkoumávaná právní norma má daleko širší záběr, který může dopadat i přímo na ústavní soudce a v krajním případě by tak kvůli vyloučení všech soudců nebylo možné vůbec rozhodnout. To, že je soudce nebo osoba jemu blízká adresátem přezkoumávané právní normy, tak nemůže prima facie zakládat podjatost soudců Ústavního soudu.⁴³ Na tomto příkladu je možné pozorovat rozdílné nastavení „testu podjatosti“ u abstraktní kontroly norem a v ústavních stížnostech, kde je intenzita poměru soudce k věci či účastníkům

³⁸ Toto je shrnuto například v usnesení sp. zn. II. ÚS 2127/14 ze dne 22. 10. 2014.

³⁹ Usnesení sp. zn. II. ÚS 808/13 ze dne 26. 8. 2014, body 12-14.

⁴⁰ Usnesení sp. zn. II. ÚS 3694/13 ze dne 14. 1. 2014.

⁴¹ Usnesení sp. zn. II. ÚS 2127/14 ze dne 22. 10. 2014.

⁴² Usnesení sp. zn. I. ÚS 1855/13 ze dne 27. 6. 2013.

⁴³ Usnesení sp. zn. Pl. ÚS 17/11 ze dne 3. 5. 2012.

řízení podstatnější, protože soudkyně Michaela Židlická byla kvůli tomuto blízkému rodinnému vztahu v několika řízeních o ústavní stížnosti pro podjatost vyloučena.⁴⁴

5. Závěr

Ačkoliv je možné vysledovat určitý systém, ve kterém je rozhodování o podjatosti soudců zakotveno, jde primárně o rozhodování specifických případů na individuální bázi. Ze zkoumaných rozhodnutí jsem nabyl dojmu, že úprava podjatosti v České republice funguje a zásahy Ústavního soudu do rozhodování obecných soudů v této oblasti ve sledovaných případech byly v pořádku.

Z empirické části zkoumající rozhodování Ústavního soudu o vyloučení svých soudců vyplývá jasný vliv subjektivního názoru samotných soudců, který v extrémním případě překonal i zákonem předvídané předpoklady. Mezi oběma oblastmi tvořícími hlavní částí tohoto článku tak vzniká určitý kontrast, protože ačkoli má být podle Ústavního soudu ve vztahu k podjatosti rozhodováno výlučně na základě objektivního hlediska, u rozhodování o soudcích Ústavního soudu subjektivní hledisko není jen pouhým podnětem, ale je významné.

Situace soudců Ústavního soudu je svým způsobem specifická tím, že může záležet na jeho aktuálním složení, a to jak z hlediska počtu soudců, tak jejich profesní minulosti. Možné problémy v rozhodování Ústavního soudu bych tak viděl jen v případě, že by jeho složení bylo nerovnoměrné s naprostou dominancí soudců nejvyšších soudů (vyloučení podle § 36 odst. 2 ZÚS), či významných politických figur (vyloučení pro podjatost). Vzhledem k tomu, že u vyloučení podle § 36 odst. 2 ZÚS by v této věci musel soudce dříve přímo rozhodovat, jde o problém spíše teoretický, a i ve vybraném vzorku šlo jen o 66 případů. U vyloučení pro podjatost jde potenciálně o větší množství kontaktů a veřejnost názorů, což může vést právě i k urážlivým a agresivním námitkám podjatosti, tak je tomu u Pavla Rychetského. Domnívám se, že je vhodné pokračovat v rychlém obsazování Ústavního soudu do plného počtu a zároveň dbát na rovnoměrnost z hlediska právních oblastí, ze kterých soudci přicházejí.

* * *

⁴⁴ Srov. usnesení sp. zn. IV. ÚS 2290/10 ze dne 6. 10. 2010, usnesení sp. zn. IV. ÚS 2273/09 ze dne 10. 12. 2009 či usnesení sp. zn. IV. ÚS 1052/07 ze dne 20. 6. 2007.